

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

ДЮКАРСВА-БЕРЖАНІНА К. Ю.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри інтелектуальної
власності, інформаційного
та корпоративного права
*(Львівський національний університет
імені Івана Франка)*

ШПУГАНІЧ І. І.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри інтелектуальної
власності, інформаційного
та корпоративного права
*(Львівський національний університет
імені Івана Франка)*

УДК 346.21

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.5.12>

**ВІДМІННОСТІ У ПРАВОВОМУ СТАТУСІ ЧЛЕНА КООПЕРАТИВУ
ТА АСОЦІЙОВАНОГО ЧЛЕНА КООПЕРАТИВУ**

Статтю присвячено дослідженню відмінностей у правовому статусі членів кооперативу та асоційованих членів кооперативу. На підставі аналізу чинних нормативно-правових актів України, що регулюють діяльність кооперативів, виділено, якими правами та обов'язками наділені члени кооперативу й асоційовані члени кооперативів. Акцентовано увагу на відмінностях у правовому регулюванні прав указаних осіб у Законі України “Про кооперацію” та Законі України “Про сільськогосподарську кооперацію”, а також у Примірному статуті сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, Примірному статуті сільськогосподарського виробничого кооперативу, Примірному статуті споживчого товариства. Детально досліджено правове регулювання обов'язків членів кооперативів та асоційованих членів кооперативів, передбачені указаними законами та примірними (взірцевими) статутами сільськогосподарського обслуговуючого і виробничого кооперативів, а також споживчого товариства. Проведено аналогію правових статусів членів та асоційованих членів кооперативів із учасниками інших організаційно-правових форм юридичних осіб, зокрема власниками привілейованих акцій в акціонерних товариствах і вкладниками у командитних товариствах. Проаналізовано судову практику Великої Палати Верховного Суду щодо питання наявності у правах членів споживчого кооперативу ознак корпоративних прав. Установлено основні відмінності у правах та обов'язках членів кооперативів, асоційованих членів кооперативів. Здійснено порівняння правомочності члена та асоційованого члена кооперативу в управлінні діяльністю кооперативу. Встановлено відмінність для указаних осіб щодо здійснення обов'язку брати участь у господарській та іншій діяльності кооперативу. Проведено розмежування між членами кооперативу та асоційованими

членами кооперативу у перевагах щодо черговості одержання паю під час ліквідації кооперативу.

Ключові слова: кооператив, член кооперативу, асоційований член кооперативу, сільськогосподарський кооператив, права та обов'язки асоційованого члена, права та обов'язки члена кооперативу, правовий статус.

Diukarieva-Berzhanina K. Yu., Shpuganych I. I. Differences in the legal status of a cooperative member and an associated cooperative member

The article has been devoted to the study of differences in the legal status of members of the cooperative and associate members of the cooperative. Based on the analysis of current regulations of Ukraine, which regulate the activities of cooperatives, it has been separated the rights and the responsibilities, which members of the cooperative and associate members of cooperatives have. Emphasis is placed on the exclusivity in the legal regulation of the rights of certain persons in the Law of Ukraine "On Cooperation" and the Law of Ukraine "On Agricultural Cooperation", as well as the Model Statute of the Agricultural Service Cooperative, the Model Statute of the Agricultural Production Cooperative, the Model Consumer Statute. The legal regulation of the responsibilities of members of cooperatives and associate members of cooperatives, which are provided by these laws and exemplary (model) statutes of agricultural service and production cooperatives and consumer society, has been studied in detail. The analogy of legal statuses of members and associate members of cooperatives with participants of other organizational and legal forms of legal entities, in particular, owners of preferred shares in joint stock companies and depositors in limited partnerships. It has been analyzed the case law of the Grand Chamber of the Supreme Court on the issue of the presence of signs of corporate rights in the rights of members of a consumer cooperative. The main differences in the rights and responsibilities of members of cooperatives and associate members of cooperatives have been identified. A comparison of the powers of a member and an associate member of the cooperative in managing the activities of the cooperative has been made. It has been pointed out a difference for these persons in the obligation to participate in economic and other activities of the cooperative. A distinction between members of the cooperative and associate members of the cooperative in the preferences for the priority of obtaining a share in the liquidation of the cooperative has been made.

Key words: cooperative, member of the cooperative, associate member of the cooperative, agricultural cooperative, rights and responsibilities of an associate member, rights and responsibilities of a member of a cooperative, the legal status.

Вступ. Незважаючи на те, що під час створення юридичних осіб дедалі більшим попитом в Україні користується така організаційно-правова форма юридичної особи як господарське товариство у вигляді товариства з обмеженою відповідальністю, кооператив залишається доволі поширеною формою спільної діяльності осіб. Однак незважаючи на те, що організаційно-правова форма кооперативу в Україні існує вже давно, певні питання, пов'язані з діяльністю кооперативу, зокрема із його суб'єктним складом, нині залишаються не досить дослідженими як у науковій доктрині, так і у практиці. Таким прикладом слугує Закон України "Про кооперацію" [1], котрий у ч. 7 ст. 7 установлює, що під час створення кооперативу складається список членів та асоційованих членів кооперативу, права та обов'язки яких, відповідно до ст. 8 указанного закону [1], зазначаються у статуті кооперативу. Принаймні з норм вищезазначених статей можна дійти висновку, що поняття "член кооперативу" та "асоційований член кооперативу" є відмінними, означаючи відмінність у правовому статусі таких осіб. Незважаючи на поверхневе розуміння цього факту, юристи-практики відчують складнощі під час сутнісного розмежування прав та обов'язків таких осіб.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Варто зазначити, що тематика діяльності кооперативів знайшла своє відображення у працях таких науковців, як О. М. Вінник, В. О. Коверзнева, В. С. Щербина, Я. З. Гаєцька-Колотило, В. І. Семчик, В. М. Масін, О. В. Гафуров, В. Ю. Уркевич, В. В. Гончаренко, В. В. Зіновчук. Однак комплексних і цільових досліджень, присвячених розмежуванню правового статусу члена кооперативу та асоційованого члена кооперативу, нині проведено не було.

Постановка завдання. Мета роботи – встановлення відмінностей у правах та обов'язках членів кооперативу й асоційованих членів кооперативу на підставі ґрунтового аналізу чинних нормативно-правових актів України, що регулюють діяльність кооперативів.

Результати дослідження.

Попри те, що Закон України “Про кооперацію” [1] покладає питання правового статусу членів кооперативу додатково на статутне урегулювання, останній у ст. 12 передбачає права та обов'язки члена кооперативу. Зокрема, згідно з указаною статтею, основними **правами члена кооперативу** є такі:

- участь у господарській діяльності кооперативу, в управлінні ним; право голосу на його загальних зборах, право обирати й бути обраним в органи управління;
- користування послугами кооперативу;
- одержання кооперативних виплат і виплат на паї;
- одержання паю у разі виходу з кооперативу в порядку і в строки, визначені його статутом;
- право вносити пропозиції щодо поліпшення роботи кооперативу, усунення недоліків у роботі його органів управління і посадових осіб;
- право звертатися до органів управління та органів контролю за діяльністю кооперативу, до посадових осіб кооперативу із запитами, пов'язаними із членством у кооперативі, діяльністю кооперативу та його посадових осіб, одержувати письмові відповіді на свої запити.

Водночас основними **обов'язками члена кооперативу**, відповідно до вказаної ст. 12 ЗУ “Про кооперацію” [1], є такі:

- додержання статуту кооперативу;
- виконання рішень органів управління кооперативу та органів контролю за діяльністю кооперативу;
- виконання своїх зобов'язань перед кооперативом;
- сплата внесків, визначених статутом кооперативу.

Згідно з останньою частиною ст. 12 вказаного закону [1], законами, що регулюють діяльність окремих типів кооперативів або кооперативів за напрямками їх діяльності та статутом кооперативу (як уже було зазначено вище) можуть бути передбачені додаткові права та обов'язки його членів.

Прикладом таких законів може бути Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію” [2], який теж статтею 12 у більш розширеному вигляді передбачає права та обов'язки членів сільськогосподарського кооперативу. Зокрема, **член сільськогосподарського кооперативу має такі права:** 1) участь в управлінні сільськогосподарським кооперативом, право ухвального голосу на загальних зборах сільськогосподарського кооперативу, право обирати і бути обраним до органів управління; 2) користування послугами кооперативу у порядку, передбаченому статутом і Правилами внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського кооперативу; 3) одержання патронажних дивідендів (для сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою одержання прибутку); 4) одержання частини раніше надлишково сплаченої вартості наданих таким кооперативом послуг відповідно до їх фактичної вартості (для сільськогосподарського кооперативу, що діє без мети одержання прибутку); 5) одержання дивідендів (для сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою одержання прибутку); 6) право на вихід із сільськогосподарського кооперативу та на одержання частки, цільового поворотного внеску у разі виходу з кооперативу у порядку і строки, визначені статутом такого кооперативу; 7) право вносити пропозиції щодо поліпшення роботи

сільськогосподарського кооперативу, усунення недоліків у роботі його органів управління і посадових осіб; 8) право звертатися до органів управління, посадових осіб сільськогосподарського кооперативу із запитом, пов'язаним із членством у кооперативі, діяльністю кооперативу та його посадових осіб, одержувати письмові відповіді на свої звернення; 9) отримувати повну інформацію про діяльність сільськогосподарського кооперативу, членом якого він є, зокрема щодо річної фінансової звітності, бухгалтерської та іншої фінансової інформації кооперативу.

Водночас **обов'язками члена сільськогосподарського кооперативу**, згідно із Законом України “Про сільськогосподарську кооперацію” [2], є такі: 1) додержання статуту і правил внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського кооперативу, а також етичного кодексу сільськогосподарського кооперативу (в разі його прийняття); 2) участь у господарській діяльності кооперативу у порядку, передбаченому статутом і Правилами внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського кооперативу; 3) виконання рішень органів управління сільськогосподарського кооперативу; 4) сплата визначених статутом сільськогосподарського кооперативу внесків і вкладів у порядку та розмірах, визначених відповідно до статуту кооперативу.

Дійсні нині та затверджені у встановленому законом порядку **примірні (взірцеві) статуту** сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу [3] (надалі – ПС с/г обслуговуючого кооперативу), сільськогосподарського виробничого кооперативу [4] (надалі – ПС с/г виробничого кооперативу), споживчого товариства [5] (надалі – ПС споживчого товариства) значною мірою за своїм змістом повторюють передбачений у вказаних законах перелік прав та обов'язків членів кооперативів. Однак існують певні відмінності.

Зокрема, **ПС с/г виробничого кооперативу [4] додатково прописує, що член кооперативу зобов'язаний** відшкодувати кооперативу або іншим членам матеріальні та нематеріальні збитки, нанесені своїми діями або бездіяльністю, а також не розголошувати комерційну таємницю про діяльність кооперативу. Водночас **ПС споживчого товариства [5] додатково передбачає, що його член зобов'язаний:** берегти і зміцнювати власність споживчого товариства, не допускати безгосподарного та недбайливого користування кооперативним майном; повідомляти споживчому товариству про зміну місця свого проживання.

Якщо проаналізувати вказані у законах і примірних статутах переліки прав членів кооперативів, то можна побачити такі відмінності: **ПС с/г виробничого кооперативу [4] передбачає, що член такого кооперативу також має право:** бути забезпеченим робочими місцями та оплатою праці відповідно до кваліфікації і потреб виробництва; набувати статусу асоційованого члена; передавати земельну ділянку або право користування нею у порядку, визначеному цим статутом і Земельним кодексом України. Такий примірний статут, як **ПС споживчого товариства [5], також детально передбачає права членів товариства**, прямо пов'язані з особливостями саме споживчого товариства (наприклад, право здавати кооперативним підприємствам у першочерговому порядку сільськогосподарську продукцію і сировину для переробки на давальницьких умовах; право бути прийнятим у першочерговому порядку на роботу у споживче товариство відповідно до освіти, професійної підготовки та з урахуванням потреби у кадрах тощо).

Здійснивши ґрунтовний і комплексний аналіз передбачених у вищезазначених нормативно-правових актах прав та обов'язків членів різних видів кооперативу, можна дійти такого висновку: **правовий статус члена кооперативу схожий до правового статусу учасників юридичних осіб корпоративного типу**, зокрема (але не виключно) акціонерів, учасників товариств із обмеженою відповідальністю чи повних учасників командитних і повних товариств тощо.

Члени кооперативів, які є господарськими організаціями, наділені правами, що мають ознаки корпоративних прав, зокрема правом брати участь в управлінні кооперативом; правом одержувати частку прибутку, що розподіляється за результатами господарської діяльності між членами кооперативу відповідно до їх пайового внеску. Водночас член кооперативу володіє часткою (паєм) у капіталі кооперативу.

До аналогічних висновків, зокрема щодо споживчого товариства, дійшла Велика Палата Верховного Суду у своїх постановках від 27.02.2019 р. у справі № 738/1772/17 [6]; від 03.04.2019 р. у справі № 759/11487/16-ц [7]; від 24.04.2019 р. у справі № 509/577/18 [8]; від 29.05.2019 р. у справі № 592/2083/15-ц [9]. Попри вказане, Велика Палата ВС обґрунтувала, що спори між учасниками споживчого товариства або між споживчим товариством і його членом пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності цього товариства; вони є **такими, що виникають за корпоративних відносин.**

Нерозкритим і навіть “загадковим” у науковій доктрині та практичній діяльності залишається правовий статус асоційованого члена кооперативу. Отже, варто проаналізувати норми вищезазначених і чинних нині нормативно-правових актів, що регулюють права та обов'язки асоційованих членів кооперативів.

Закон України “Про кооперацію” [1] не закріплює чіткого переліку прав та обов'язків асоційованого члена кооперативу. Однак зі змісту його статті 14 можна зрозуміти, що **асоційований член кооперативу наділений правом** дорадчого голосу в кооперативі та під час ліквідації кооперативу **має переважне право** на одержання паю порівняно із членами кооперативу. Питання про порядок вступу до кооперативу та участь асоційованого члена у його господарській та іншій діяльності, права та обов'язки такого члена, розмір паїв і виплат на паї стаття 14 відносить до локального, статутного урегулювання.

Крім того, зі змісту визначення виплат на паї, передбачених ст. 26 ЗУ “Про кооперацію” [1], можна дійти висновку, що **асоційований член має право** на виплати частини доходу кооперативу на паї.

Решта норм зазначеного закону не містить жодних згадок про правовий статус асоційованого члена кооперативу. Тому варто вдатися до аналізу положень інших нормативно-правових актів. Зокрема, у ст. 14 Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію” [2] вказано, що у сільськогосподарському кооперативі (крім сільськогосподарського кооперативу, що здійснює діяльність *без мети одержання прибутку*) може бути передбачено асоційоване членство. Із наведеної норми можна дійти висновку, що **статус асоційованого члена можна набути лише у сільськогосподарському кооперативі, що має за мету одержання прибутку.**

Із указаної статті, як і ст. 14 ЗУ “Про кооперацію” [1], слідує, що асоційований член має право дорадчого голосу, право на отримання доходу у вигляді дивідендів та на переважне отримання (повернення) частки у разі ліквідації сільськогосподарського кооперативу.

Крім того, Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію” [2] чітко прописує, що **асоційований член** сільськогосподарського кооперативу **не зобов'язаний** брати участь у господарській та/або іншій діяльності сільськогосподарського кооперативу.

Важливо, що вказаний закон [2] містить гарантійну норму для асоційованого члена, а саме: “У разі внесення змін до статуту сільськогосподарського кооперативу щодо припинення асоційованого членства, зокрема щодо умов повернення частки, у сільськогосподарському кооперативі **асоційований член такого кооперативу має право** не пізніше шести місяців із дня прийняття рішення про внесення змін припинити асоційоване членство у такому кооперативі на умовах, передбачених статутом сільськогосподарського кооперативу в редакції, що діяла до дня внесення таких змін”.

Зі змісту ч. 5 ст. 16 ЗУ “Про сільськогосподарську кооперацію” [2] теж очевидним є **право асоційованого члена** бути належним чином повідомленим про проведення загальних зборів, де **асоційований член має право** скористатися дорадчим голосом, що також передбачає ч. 1 ст. 16 цього закону.

Асоційовані члени мають право вносити додаткові вклади до статутного капіталу, що впливає з ч. 2 ст. 21 та ч. 1 ст. 1 (визначення “додатковий вклад”) ЗУ “Про сільськогосподарську кооперацію” [2].

Додаткове уявлення про права та обов'язки асоційованих членів кооперативу можна одержати зі змісту вищезазначених примірних (взірцевих) статутів. Зокрема, у п. 6.3. ПС с/г обслуговуючого кооперативу [3] також зазначено, що **асоційований член має право** отри-

мувати повну інформацію про діяльність кооперативу. ПС с/г виробничого кооперативу [4], окрім прав, також передбачає такі **обов'язки асоційованого члена**: дотримуватись умов асоційованого членства у кооперативі, передбачених законодавством і статутом; сплачувати визначені статутом внески; відшкодовувати кооперативу або іншим членам матеріальні та нематеріальні збитки, нанесені своїми діями або бездіяльністю; не розголошувати комерційну таємницю про діяльність кооперативу.

Зі змісту ПС споживчого товариства [5] також можна дійти висновку, що **асоційований член має право** дорадчого голосу, право на одержання виплат на паї, а також на переважне повернення пайових внесків у разі ліквідації кооперативу.

Попри вказане, ПС споживчого товариства [5] у своєму п. 14 передбачає, що **асоційований член має право брати** участь у діяльності споживчого товариства, обговорювати питання порядку денного загальних (дільничних) зборів членів споживчого товариства, бути обраним лише до громадських органів управління і контролю споживчого товариства (до дільничного комітету, комісії із кооперативного контролю). Крім того, з п.п. 11, 13 ПС споживчого товариства [5] випливає, що **асоційований член має право** на користування послугами та пільгами, що надає споживчий кооператив, і **право** добровільного виходу зі споживчого кооперативу.

Із аналізу норм Законів України “Про кооперацію” [1], “Про сільськогосподарську кооперацію” [2] і примірних (взірцевих) статутів сільськогосподарського обслуговуючого [3] та виробничого кооперативів [4], а також споживчого товариства [5] можна дійти висновку, що **правовий статус асоційованих членів кооперативу схожий, але не аналогічний правовому статусу власників привілейованих акцій і вкладників у командитних товариствах**. Асоційовані члени не наділені правом ухвального голосу, як і власники привілейованих акцій чи вкладники у командитних товариствах. **Асоційовані члени – це інвестори, які внесли вклади у діяльність кооперативу та очікують від цього відповідного доходу**. Асоційовані члени кооперативу, подібно власникам привілейованих акцій і вкладникам командитних товариств, мають певні переважні права, зокрема у частині виплат і повернення вкладів у разі ліквідації кооперативу.

Висновки.

Якщо порівнювати правовий статус члена кооперативу та асоційованого члена кооперативу, то основні відмінності між ними виглядатимуть так:

№ п/п	Член кооперативу	Асоційований член кооперативу
1.	Повноправний член, який може впливати на діяльність кооперативу	Інвестор, метою якого є одержання прибутку від діяльності кооперативу
2.	Має право ухвального голосу на загальних зборах кооперативу	Має право дорадчого голосу на загальних зборах кооперативу
3.	Зобов'язаний брати трудову участь у діяльності кооперативу та його господарській діяльності	Не зобов'язаний брати участь у господарській та іншій діяльності кооперативу
4.	Не наділений перевагами щодо черговості на одержання паю під час ліквідації кооперативу	При ліквідації кооперативу має переважне право на одержання паю порівняно із членами кооперативу

Список використаних джерел:

1. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 22.09.2021).
2. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 р. № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення: 22.09.2021).
3. Про затвердження Примірного статуту сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від

21.05.2013 р. № 315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0315730-13/print> (дата звернення: 22.09.2021).

4. Про затвердження Примірного статуту сільськогосподарського виробничого кооперативу: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України 08.01.2014 р. № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001730-14/print> (дата звернення: 22.09.2021).

5. Примірний статут споживчого товариства: затверджений XVIII (позачерговим) з'їздом споживчої кооперації України 19.12.2000р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003626-00#Text> (дата звернення: 22.09.2021).

6. Постанова у справі № 738/1772/17 від 27.02.2019 р.: Велика Палата Верховного Суду. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80523618> (дата звернення: 22.09.2021).

7. Постанова у справі № 759/11487/16-ц від 03.04.2019 р.: Велика Палата Верховного Суду. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81573923> (дата звернення: 22.09.2021).

8. Постанова у справі № 509/577/18 від 24.04.2019 р.: Велика Палата Верховного Суду. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81691869> (дата звернення: 22.09.2021).

9. Постанова у справі № 592/2083/15-ц від 29.05.2019 р.: Велика Палата Верховного Суду. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82885796> (дата звернення: 22.09.2021).

